

GOGA

Dušan Šarotar

Zvezdna karta

Mami in očetu

*Spregledamo pa
odsev nevidnih zvezd,
ki si v lužah izpirajo prah iz svojih tankih las ...*

Breda Jelen Sobočan

*Med rožami, ki ne rasto pri nas,
sem videl polzasenčen, tih obraz.*

*Kot da ni vedel zame, jaz ne zanj ...
a bilo je med nama polno sanj.*

Oton Župančič

Nič ne bo pozabljeno

V nedeljo, 16. oktobra 1932, je izšla manjša čestitka in obvestilo o poroki v časopisu Murska krajina. *Poročila sta se gdč. Hahn Rozika in g. Schwarz Franjo, trgovec v Čakovcu. Mlademu paru obilo sreče.*

Poročno noč sta prebedela v hotelu Slon.

Sedela je na oblazinjenem stolu, ki ga je postavila tesno k oknu. Z roko, na kateri je zdaj nosila droben prstan, se je oprijela ozke lesene police, kot bi se bala, da bo padla skozi priprto okno v nadstropju. V sobi je bilo zadušljivo, čutila je, da ji zmanjkujze zraka, ko je pred tem odprla oči, ni videla ničesar oprijemljivega, vse je izmišljija, jo je spreletelo po celem telesu, obšla jo je vročica in prijetna vrtoglavica, samo sanjam, to so samo sanje. Prepoteno in drhteče telo si je za silo pokrila z moževim balonarjem, ki je lepo preganjen visel na visokem, z intarzijami okrašenem posteljnem okviru, in se ozrla po mračni hotelski sobi. Moj mož, moj, je pomislila, šele sedaj se je za hip ovedela, da je v lepem soboškem hotelu, kjer ni še nikoli prenočila.

Pogosto je šla po široki in prašni cesti mimo njegovih vrat in poskušala ujeti kakšen glas, razbrati neznano

govorico gostov, ki je ušla skozi na stežaj odprta okna, mogoče si je po tihem celo želela, da bi vstopila skozi široka vrata, prijazno pozdravila portirja ali šefa Baca, predstavila bi se v nekem drugem jeziku, drugačnem in morebiti bolj zvenečem, saj jih je nenazadnje tudi obvladala in sproščeno uporabljala, tako sta se s Francem ali Franjem, kot so ga klicali doma, ves čas tudi pogovarjala, saj, kolikor sta zares v teh nekaj mesecih, kar sta se poznala, sploh govorila, pri njegovih v Čakovcu medžimursko in madžarsko, pri njenih na Goričkem nemško in prav tako madžarsko in s sosedi prekmursko. Tukaj v mestu, v Soboti, ko je hitela po opravkih ali obsedela za mizo pri sorodnikih in se pomenkovala, pa je spregovorila, kakor je nanese, odvisno s kom in o čem je govorila.

Zdelo se ji je, zdaj, ko sta si bliže kot kadar koli, zavezana in zaobljubljena, da bo odslej med njiju vedno pogosteje vstopal še nekdo drug, čutila je, da se je tišina, ki ju je na prvi pogled povezala, razblinila, stopila se je kot megla, je pomislila; čeprav se ji je primerjava zdela nekoliko površna, jo je sprejela, saj ni našla lepše besede. Iskala je besedo, s katero bi povedala nekaj, kar se mogoče niti ne da izreči. Ja, besede, zdaj bodo med njima vedno pogosteje stale besede, nič več se ne bo zgodilo v očeh, v tihih in plahih dotikih, v šepetu in krču srca, vse več se bosta morala pogovarjati, dogovarjati, tudi pregovarjati, a tega se bo morala šele naučiti, nikoli ni bila dobra z besedami. Tišina, ki mu jo je žrtvovala, je bila največ, kar mu je lahko dala. In zdaj je v njej že rasla nova beseda, otrok, ki sta se ga sprva veselila čisto sama, bil je njuna skrivnost,

neslišno med njima, toda odslej bo imel svoje ime, govorila bosta o njem pred vsemi in vsi bodo spraševali po njem. Rodila bo besedo iz duha tišine.

Vendar v Slona v resnici ni nikdar vstopila z mislimi, da bi si izbrala sobo s pogledom na prometno ulico, iz katere bi skrita za zaveso opazovala vrvež, mogoče bi celo odprla okno, odgrnila težke zaveso ter nastavila lice soncu, ki počasi zahaja nad mestom, lega nekam daleč za ravnico, kjer še ni bila, kamor vozijo vlaki in vodijo dolge ceste, gledala bi škrlatno nebo in kipenje oblakov. Če bi se naužila samote, bi lahko naročila, da ji po telefonu pokličejo katero od prijateljic, da bi skupaj posedeli v salonu spodaj, igrali bi damo, zlagali domine, na glas brali časopise in pregledovali trgovske oglase, ne, ne, jo je v naslednjem hipu spreletelo, nikogar ne bi vabila, pravzaprav je bila prepričana, da bi izbrala sobo s pogledom na dvorišče, tiho in senčno sobo s pogledom na stare kostanje, starejše od nje, in nizke hiše v ozadju. Sedela bi sama v najeti hotelski sobi, tako blizu in hkrati neznansko daleč od doma, in se veselila svobode, notranje prostosti, prepustila bi se občutku, da je ves čas in z njim ves svet samo njen, lahko bi odpotovala kamor koli, kadar koli, ampak ona ne bi zares ničesar izbrala, ničesar več želela, njena svoboda je bila njena odpoved.

Zdrznila se je, zdelo se ji je, da je zunaj slišala droben pok, neznamen, kot prask vžigalnice nekje v temi sredi mesta, ki je spalo in molčalo, potopljeno v temino. Nekaj ji je šepetalo, da pokrajina, obdana s cvetjem, modrim nebom in blagimi sapami, ki ne dvignejo niti prahu na poti,

pokrajina, v kateri se je mogoče prvič v življenju počutila srečno in izpolnjeno, obstaja zgolj v njenem notranjem svetu, v njeni namišljeni, olepšani stvarnosti, kakor sanjarija, ki je ni mogla več spremeniti, ali pa so se tihe želje po dolgem dnevu, po tednih, ki so jo z intenzivnostjo, skrbmi in tudi nepričakovano milostjo polnili z občutki lepega, nenadoma razblinile. Bilo je nekaj, kar si je hotela pričarati, da bi pregnala ta neznosni občutek, ki ga nikoli ni znala poimenovati, kot bi oglušela sredi najrazkošnejše in velike glasbe. Samo odzvanjalo je, odmevalo v leseni sredici inštrumentov, kot bi na železniški postaji igral orkester, ki bi izvajal preprosto ceremonialno skladbo, brez posluha, zgolj nekaj, kar se izgublja v vetru, dimu in ropotanju.

Žarnica, ki je običajno dolgo v noč svetila nad vhodom v zgradbo, tik pod njunim oknom v nadstropju, je počila, tako da sta se slekla in napravila za nočitev, ne da bi prižgala luč v sobi. Naključni sprehajalec ob tej pozni uri bi lahko s ceste v poltemi videl njuni drobni silhueti; bila sta kot senci, kot duhova, neresnična v svoji trenutni sreči, ali mogoče samo tavajoči duši, ki lebdita pod stropom. Človek bi ju lahko zamenjal za tujca, pasanta, ki sta se ustavila v hotelu na dolgi in neznani poti, morebiti je pomislil, ko je za hip postal pod kandelabrom na drugi strani ceste in si prižgal kratko cigareto ter se zagledal v pročelje, blodita, blodila bosta po svetu, vendar nikoli ne bomo vedeli, ali se vračata ali bežita.

Ali pa so res samo blede sence nesrečnikov, utopljencev, samomorilcev, izobčencev in brezdomcev, vseh brez imena, ki se slepo zaletavajo v luč, iščejo šibke in prazne

duše, pijance, brezdelneže, kvartopirce in siromake, lažne preroke in pesmarje, da bi se jih v tej noči polastili in se v njih znova naselili. Človek se je nenadoma splašil svojih misli, kot bi v njem nekaj počilo, ozrl se je po pusti cesti, ki je vodila proti cerkvi svetega Nikolaja, odvrigel je ogorek v blato, se prestopil, kot bi ne vedel, kam naj zbeži, ali skozi drevored po Aleksandrovi cesti proti Dobrayu, kjer bi morebiti še dobil kozarec vina, ali v temo, po makadamu proti Turopolju, v predmestje, kjer je hitro raslo novo naselje delavcev in prišlekov; tuhtal je, kot bi vagal duše, doma se lahko skrijem, pokrijem se čez glavo, da me noben hudič ne najde, ali pa grem in zapijem zadnji dinar ter utopim hudiča v sebi. Človek z značajem vedno zmaga, je nekje slišal, kar ga je opogumilo, ko je odhitel v noč.

Rada je bila s svojimi mislimi, vedno je zaupala notranjemu glasu, četudi so jo podobe pogosto povsem prevzele, ne da bi jih mogla brzdati. Bilo je, kot bi se znašla na napačnem vlaku, sredi neznane pokrajine, misli so drvele skozi zavest, in čeprav je slutila, da bi lahko kompozicija vsak hip iztirila in zgrmela v prepad, je ni bilo več strah. Naučila se je pozabljati in tudi spominjati. Spoznala je, da o tem ne more z nikomer govoriti, mogoče tudi nikoli ne bo mogla.

Sama boš, ostala boš sama, ob uri svojega odhoda, ki je mogoče že zapisana na voznem redu, tvoj čas prihoda in odhoda je nekdo že podčrtal. Spet je pomislila, torej ni nič naključno, vse je že vnaprej določeno in vsakomur odmerjeno, tudi ta najina nočitev v Slonu, tiha in lepa poroka, celo otrok, novo življenje in njegovo ime, ki ga še nisva izbrala, so že nekje zapisani, tako kot so zapisana imena na kamnu

še dolgo po tem, ko nas ni več. Saj, ko sem ga prvič videla, mojega moža, njega, ki spi in nedolžno hrči, kot bi bil še vedno sam na svetu, torej takrat, v tistem hipu res nisem ničesar čutila, šele pozneje, ko se je odpravil iz naše hiše, sem ga nenadoma spet slišala, njegove besede, ki jih nisem razumela, spominjala sem se samo njegove prisotnosti, nekaj je bilo v prostoru, kar je v meni naredilo razpoko, drobno špranjo, skozi katero je lahko vstopilo samo njegovo ime, beseda, breztežna in čista, kot svetloba. Čutila sem praznino, ko ga ni bilo več ob meni, nič drugega, in ta občutek je samo še rasel, osamljenost, ki je nisem mogla napolniti z nobeno mislijo več, preprosto pogrešala sem ga.

Ampak, ali je bilo to srečanje že nekje napovedano, zapisano? Je tista praznina v meni zevala, še preden sem ga videla?

Torej ljubezni ni? Zdrznila se je, odmaknila se je od okna, skrila je prstan v dlan, še trenutek pred tem ga je občudovala na iztegnjenih prstih, zdelo se ji je, da se zlato lesketa, čeprav je bilo resnično temno. Misel jo je prese-netila, zbegala, kako da ne bi bilo ljubezni, se je poskušala potolažiti. Prvič jo je bilo strah lastnih misli. Ni bila navna niti neumna, da bi slepo verjela v zgodbe, ki jih je z veseljem brala v knjigah, tudi gledala na velikem platnu v kinu pri Dittrichu. Ostala bova v mestu do nedelje, ko bova šla v kino, pri Dittrichu vrtijo film *Moja žena hohštaplervka*, po nekaj dnevih, ki si jih bova vzela samo zase, smo zmenjeni s prijatelji za popoldansko predstavo, po kosilu, ob pol štirih, če bo volja bomo po filmu šli na sprehod po parku, predlagala bom, da preden se razidemo, posedimo

še v slaščičarni, potem bova zapustila mesto, čaka naju skupni dom, je želela preusmeriti tok misli, ki so jo spet preplavile. Naglo je vstala, kot bi jo nekdo dvignil s stola v zrak, v njej je rasla neznana sila, ki jo je dušila, čutila je, da jo ta elegantna in draga hotelska soba, ki si je sama ne bi nikoli privoščila, utesnjuje. Položila je možev plašč na posteljni okvir, lepo zloženega, kot da se ga ne bi niti dotaknila, ter naglo in povsem neslišno, kakor duh, ki je samo šel skozi prostor, pograbila obleko in se ogrnila s svojim težkim plaščem, čevlje je vzela v roke.

Kam? je vprašal Franc, mogoče v snu, mogoče niti ni spal. Počivaj, samo počivaj, lep dan je bil, je rekla Roža in izginila kot senca.

Takrat, ko boš zadnjič odpotovala, ne bo nikogar več ob tebi, je spet pomislila, ko je bila ujeta na temnem hodniku. Vse noči in vsa jutra so tvoja, a hkrati je vsak trenutek že tudi slovo. Nič ni bolelo, bila je pripravljena. Veselila se je besed, novih, neznanih, neprevedljivih, ki so vstopale vanjo ter odtlej vedno bolj tudi med njiju.

Luči ni znala prižgati, ni vedela, kje naj išče stikalo, tipala je po tapetah in opažih, bala se je, da se bo zaletela v vrata tuje sobe, nehote jih bo odprla in vstopila k tujcem, česar zagotovo ne bo znala pojasniti, se primerno opravičiti za vsiljivost, četudi je govorila več jezikov. Šele takrat se je zavedela, kako nespametno je bilo, da je zapustila sobo, bila je bosa, na golih ramenih ji je visel težek plašč, v rokah je mečkala belo poročno obleko, ampak zdaj ni hotela niti ni mogla več najti poti nazaj. V temi so bila vsa vrata enaka. Zdelo se ji je, da kamor koli bi vstopila, v

katero koli posteljo bi legla in se pokrila čez glavo, povsod bi bila tujka. Spustila se je na kolena in se po vseh štirih odplazila do stopnišča. Še malo, samo še nekaj korakov in boš na zraku, na svežem jesenskem zraku. Sreda je, oktober, lep dan je bil, v sobi počiva tvoj mož, zagotovo te čaka.

Ključ je bil v vhodnih vratih. Nekje je nekdo hodil, slišala je pridušeno pogovarjanje, šepetanje in zvenenje v glavi. Vsi glasovi so bili zlit v enega, kot šumenje tekoče vode, kakor da bi gola stopala v reko. Obrnila je ključ, ključavnica je elegantno škrtnila. Zdaj se ni več ustavljala.

Veliko pozneje, ob neki priložnosti, verjetno je bila napovedana lepa, sončna sobota, kot nalašč za izlet z vlakom v mesto, je bila spet tukaj. Zdaj, ko so si že uredili dom in postavili trgovino, mož je namreč pogumno sprejel in izkoristil priložnost, ki se mu je ponudila kmalu po poroki. V mestu, kamor je še pogosteje prihajal, je od prijateljev slišal, da sta se v Šalovcih na Goričkem po odhodu najemnika Kolomana Pressa izpraznili občinska trgovina in pripadajoča družinska hiša na železniški postaji. Mlada zakonca, ki sta pravkar srečno povila prvorojenca Evgena, sta v zgodbi, ki jo je Franc prinesel domov v Čakovec in jo takoj zaupal ženi, zaslutila, da bi tam lahko začeli na svojem, čeprav je Franc sanjaril, da bi najel trgovino in za začetek manjše družinsko stanovanje v Soboti, v mestu, ki je v njegovih očeh veliko obetalo, tako poslovno kot družabno. Ko je bil še samski, se je navduševal nad tenisom, kinom, avtomobili, Roža pa je bila zaljubljena

v gledališke igre, govorila mu je, da je kot dekle rada prihajala iz Bodoncev v mesto, kjer je iskala predvsem samoto, posedla se je v temo in opazovala lahkotno dogajanje na odru, gibanje deklet in gospa v lepih oblekah z resicami, lesketavimi tiarami in ogrlicami, nasmihala se je teatralnemu petju moških, njihovim globokim in razčustvovanim glasovom, predvsem pa je imela rada dolge monologe, sentimentalne izpovedi, ki jih je potem ponavljala v sebi. Imela je namreč izvrsten spomin, česar se sama niti ni zavedala, kar je slišala, si je takoj zapomnila, tako se je pogosto, kadar je le imela priložnost, podajala na dolge sprehode po primestnih ulicah, posedala v parku in se kratkočasila s ponavljanjem naučenih replik, kot bi bili življenje, ljubezen in smrt samo igra, česar Franc ni mogel razumeti.

Vse to je takrat v njunih očeh obetala Sobota, vsak si je pri sebi naslikal svoje mesto, ki se je naglo preobražalo in se poskušalo dvigniti iz blatnega podeželskega mesteca na robu sveta. Kraj se je razvijal v nekaj, kar še ni imelo imena, vendar je v njuni mladostni predstavi, volji in tudi neučakanosti stopalo v središče, prepričana sta bila, da je to kraj, ki bi nekoč, s svojimi razvejanimi potmi, modernimi trgovinami, pogumno arhitekturo ter drzno, novo kulturo lahko postal njun dom in svet hkrati. Trgovin je bilo v središču že veliko, primernih stanovanj, predvsem svetlih ter brez nadležne in strupene vlage, kamor bi mladi oče in ambiciozen trgovec, poln zagnanosti, naselil mlado družino, pa je kronično primanjkovalo, kar je Franc kmalu spoznal, ko se je nekajkrat razočaran vrnil domov. Otrok

ga je čakal povit v bele, dišeče krpe. Ko ga je dvignil, je spoznal, da ni nič zaman, vse na tem svetu ima svoj prostor, ki se nikoli ne obrabi, in nič ne izgine v nič, teče edino prazen in votel čas, ki ga mora človek napolniti z ljubeznijo. Vedel je, da se bo moral hitro in predvsem trezno odločiti; čeprav so bili Šalovci daleč od Sobote, je razpoložljiva trgovina, ki se mu je ponujala, stala na železniški postaji, kjer se vsak dan obrne veliko ljudi, kar je bilo s stališča poslovnih priložnosti ugodno, pomislil je, da bi na postaji lahko pospešil tudi prodajo na debelo, po železnici bi odpremljal gradbeni material, les, opeke in drugo, nena zadnje pa bi v udobnem in toplem vagonu lahko tako rekoč z domačega praga potoval do Sobote, hitre, udobne in ugodne poti so zlata vredne. Vzel si je le nekaj dni za premislek; čeprav je bil običajno tih in vase zaprt, ga je zdaj naloga, ki je bila pred njim, še več, slutil je, da je to morebiti najpomembnejša odločitev v njegovem življenju, povsem spremenila. Na hitro je zbral potrebne papirje in se odpravil na svojo prvo resnično trgovsko pot, zdaj ni šlo samo za posel, kot je premišljal, ko je vlak pri Veržeju prečkal Muro, gre za življenje, si je mislil. V mestu je spet prenočil v Slonu, zdaj je najel najcenejšo sobico na koncu hodnika, brez umivalnika in psihe, v kotu za vrati je viselo samo manjše ovalno ogledalo, že v mraku stoji pred njim, pokrit s klobukom. Minilo je le nekaj mesecev, rdeči oktober, obarvan z jesenskim listjem, se je neslišno prevesil v bel januar, počasi, vendar vztrajno je snežilo, shojene poti so se zapirale, slutil je, da se je znašel na brezpotju, tudi njegov obraz je zbledel, oči so v mrazu izgubile nekaj

izpolnjene mehkode, roka, s katero boža otroka in otipa toplo blago, je postala počasnejša, nehote je bil vse bolj previden in preudaren, stopal je počasi, kot bi se bal, da mu bo spodrsnilo. Sprva je načrtoval, da se bo popoldne, potem ko si odpočije v hotelu, sprehodil po mestu, izkoristil bo dan v samoti in prostosti, tako kot nekaj mesecev nazaj, ko je bil še samski. Povečerjal bi v Türkovi gostilni, mogoče posedel v kavarni s katerim od znancev in se še enkrat posvetoval z nekom, ki mu je zaupal, o smotrnosti svoje odločitve, da najame trgovino in hišo ter se že takoj zadolži, v teh negotovih razmerah, ko se požar po veliki svetovni vojni še ni ohladil. Spet je sanjaril, da bi pred spanjem lahko šel v kino, prisluhnil ciganskemu orkestru, ki je zagotovo igral nekje v predmestju, vendar ga je v zadnjem hipu, ko je bil že napravljen, na sebi je imel plašč in lepše pokrivalo za izhode, nenadoma zagrabil dvom. Kot bi se mu mesto uprlo, občutek je imel, da je bil zavrnjen, ne po svoji krivdi, a vendar. Nekoč se bomo preselili sem, potem se bom sprehajal, ga je za hip spreletelo, mogoče je bila misel povsem nezavedna, tega ni zmogel niti izreči, toda čutil je, da ga je nekaj ustavilo, kot bi zmrznil. O tem ni nikoli zares spregovoril, samo tlelo je ves čas v njem, kot želja, ki jo je moral izpolniti, ne da bi vedel, zakaj. Zaklenil se je v sobo, znova je pregledal papirje, potem pa legel v posteljo in poskušal prespati noč. Spodaj je neznana družba popivala v salonu, trkali so s težkimi kriglji in peli, vendar ni mogel razbrati, v katerem jeziku, kar mu je prekinjalo sen, kradlo pozornost in podaljševalo nadležno čakanje prihodnjega dne. Misli so mu tavale,

poskušal se je spomniti česa lepega, da bi jih ustavil, obnavljal je dopoldansko potovanje v mesto, ki se mu je zdaj zdelo dolgočasno, doživetje je izgubilo čar neznanega in novega, zdelo se mu je, da se je prehitro navadil potovanja, čeprav je bila železniška povezava še nova, minilo ni še niti desetletje, kar so zgradili lep, jekleni most, ki se je v lokih vil čez Muro ter tako prvič povezal oba bregova nekdanj oddaljenih pokrajin, ga vožnja ni več vznemirjala. Zdaj je imel druge skrbi, le nekam odsotno je opazoval slike iz narave, vaške postaje, peščice potnikov, ki so na ta dan vstopali in redkeje izstopali, skoraj ni zaznal, zamotil se je s časopisi, svoje torbe z dokumenti in vrednostnimi listinami ni hotel niti odpreti, kaj šele da bi iz nje kaj vzel, držal jo je na kolenih, na njej pa razgrnjene novice, prste je imel črne od tiskarske barve, snel si je samo rokavice, na klopi je obsedel v plašču in pokrit s klobukom. Nekam na rob zavesti, kar se je potem še pogosto in povsem nepričakovano oglasilo iz spomina, se mu je vtisnilo le nekaj besed, ki jih je preletel v tisku, ve, da so v tistem hipu počasi vozili čez most, veter je vrtinčil in razpihoval drobne, a goste snežinke, ki so se lepile na okna vagonov, kmalu ni več videl ven, stekla so se popolnoma zarosila, takrat je bral o nenavadni cirkuški skupini, ki prav tako kakor on sam potuje z vlakom po Evropi. V sebi je poskušal znova pretehtati poteze, ki jih je nameraval potegniti, nazadnje je bil spet pri otroku, pomislil je na sina, vendar si prvič, kar je bil zdoma, ni mogel priklicati njegovega obraza, kar ga je povsem razbudilo. Oči je imel zaprte, bilo je, kot bi na robu postelje, za njegovim hrbtom, negibno sedela